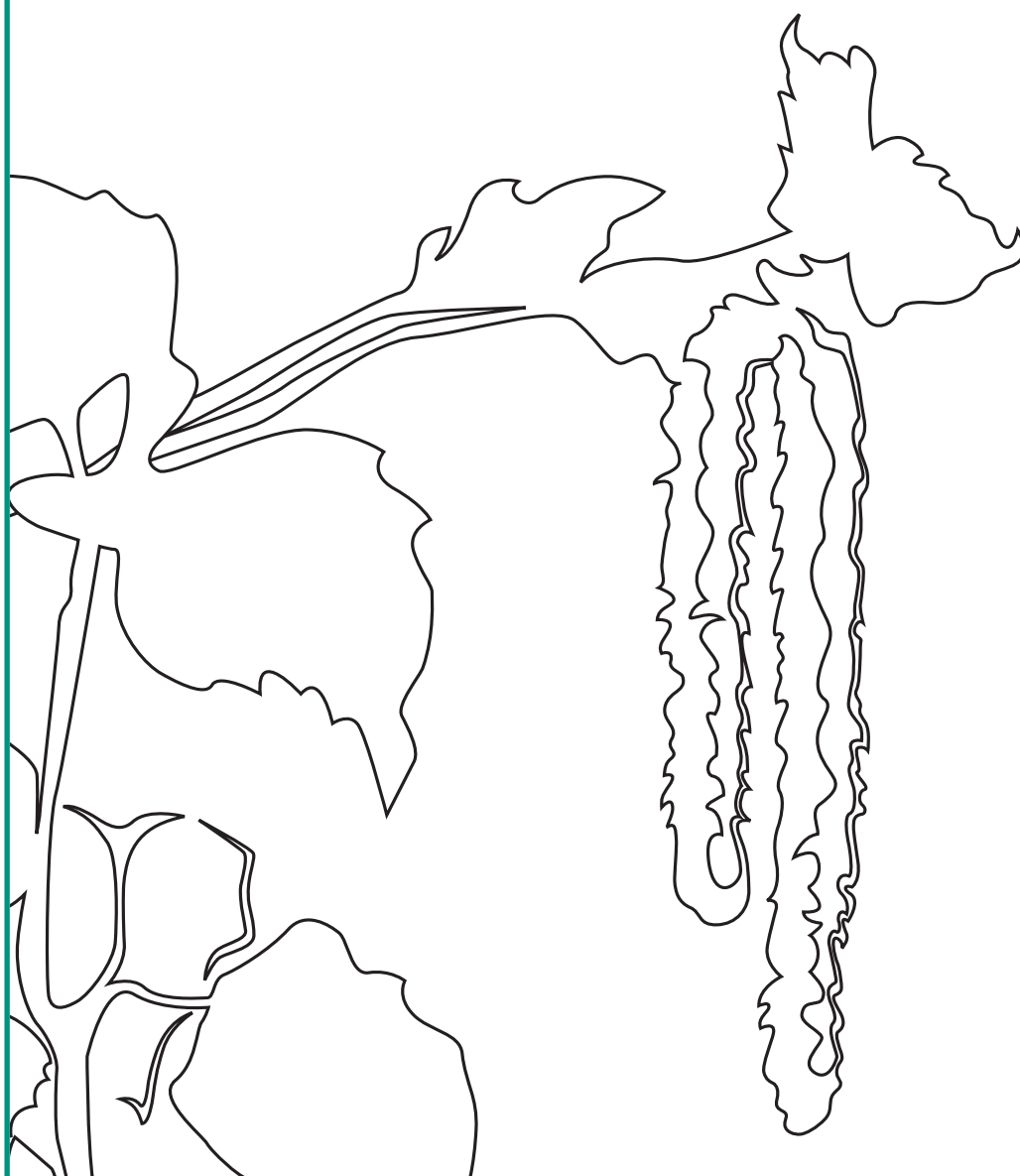

Interndemokrati eller att leva som man lär

Del 1

Folkbildningsrådet

Interdemokrati
eller att leva som man lär
Del 1

av Madeleine Larsson

Original: Thomas Östlund Produktion

Tryck: Norra Skåne Offset

© Folkbildningsrådet 2007

Innehåll

Förord	5
Inledning	7
Bakgrund	9
Vad är interndemokrati?	12
Folkbildningens demokratiuppdrag	14
Kopplingen mellan den lilla och stora demokratin	16
Former och förutsättningar för interndemokrati	20
Ideologi eller inte?	24

Förord

Interndemokrati, vad är det egentligen? Det kan tyckas som att frågan har ett självklart svar, men faktum är att det inom folkbildningen finns lika många tolkningar av begreppet som det finns sätt att arbeta med interndemokrati.

Både i statens utvärdering av folkbildningen SUFO 2 (SOU 2004:30) och i regeringens proposition *Lära, växa, förändra (2005/06:192)* lämnas vissa kritiska synpunkter på folkbildningens interna demokratiarbete. I SUFO 2 betonas de demokratiska strukturer som styr inom folkbildningen och i folkbildningspropositionen lyfts bland annat deltagarinflytandet fram.

Studieförbund och folkhögskolor har med andra ord en samlad utmaning i att utveckla samtalet om och formerna för den interna demokratin. Det är en kvalitetsfråga som för folkbildningens legitimi-

tet måste få mer utrymme på dagordningen.
Lever folkbildningen som den lär?

Folkbildningsrådet har tagit fram denna rapport, för att uppmuntra till stimulerande diskussioner om interndemokrati inom folkbildningen. Rapporten, som kan ses som ett studiematerial, är ingen vetenskaplig studie utan en samling berättelser från företrädare för folkbildningen, studerande/deltagare och forskare. Genom att ta del av deras berättelser, erfarenheter och tankar hoppas vi att läsaren ska få uppslag och nya idéer till det interndemokratiska arbetet.

Lycka till!

Folkbildningsrådet maj 2007

BRITTEN MÅNSSON-WALLIN
Generalsekreterare

Inledning

Berättelser om interndemokrati

Under 2006 har Folkbildningsrådet tagit initiativ till en studie om interndemokrati inom folkbildningen. Studien har bestått i att en projektledare besökt utvalda folkhögskolor och studieförbund för att samla berättelser om interndemokrati. Studien är inte vetenskaplig utan har haft till syfte att åstadkomma ett stimulerande underlag för samtal om interndemokrati inom folkbildningen.

Projektledare och referensgrupp

Madeleine Larsson, Göteborgs folkhögskola, har varit projektledare.

Referensgruppen har bestått av:

Ann-Christine Utterström, Folkbildningsrådet
Stina Sundberg, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation
Alexandra Lange, Folkhögskolan i Angered
Tomas Aronsson, Västerås folkhögskola
Per Gustafsson, Studieförbundet Vuxenskolan
Tomas Vennström, Arbetarnas bildningsförbund
Lisbeth Eriksson, Linköpings universitet
Caroline Runesdotter, Göteborgs folkhögskola och Göteborgs universitet

Urval

Projektledaren, tillsammans med referensgruppen, ansvarade för urvalet av de folkhögskolor och studieförbund som erbjöds att medverka i studien. Urvalet har gjorts utifrån tanken att folkhögsko-

lorna skulle representera stora, små, geografiskt spridda, nya, gamla landstings- och rörelsefolkhögskolor. Tio folkhögskolor kontaktades och fem tackade ja till att medverka med sina berättelser. Samtal har förts med både ledning, personal och folkhögskolestuderande.

För studieförbundens del valdes en medelstor svensk stad ut och fyra studieförbund som hade kontor där kontaktades. Intervjuer har gjorts med dessa fyra studieförbund på både förbunds- och lokalavdelningsnivå. Studiecirkeldeltagarna kommer indirekt till tals genom Folkbildningsrådets deltagarundersökning *Studiecirkeldeltagare 2004*.

Projektledaren har också samtalat med tre forskare, angående deras syn på interndemokrati:

- Berit Larsson, lärare på Kvinnofolkhögskolan och forskare vid Göteborgs universitet.
- Caroline Runesdotter, tjänstledig lärare på Göteborgs folkhögskola och forskarstuderande vid Göteborgs universitet.
- Lena Lindgren, forskare på Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet.

Samtliga ovan nämnda berättelser om interndemokrati har utgjort underlag för samtal i referensgruppen och för denna studie.

Rapporten

Studien om interndemokrati inom folkbildningen är uppdelad i två delar. I föreliggande utgåva ingår

endast del 1. Studien i sin helhet finns utgiven av Folkbildningsrådet i rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär, del 1 och 2*.

Del 1 är tänkt att fungera som en inspirationskälla för stimulerande diskussioner om interndemokrati och i viss mån även om kvalitet inom folkbildningen. Rapporten byggs upp kring tre **brytpunkter**, där olika värden bryts mot eller möter varandra:

- Kopplingar mellan den stora och den lilla demokratin?
- Former och förutsättningar för interndemokratin?
- Ideologi eller inte?

Begreppet brytpunkt är valt därför att det handlar om en mötesplats för minst två olika uppfattningar, till exempel mellan dem som vill bevara och dem som vill förändra. På så sätt kan brytpunkten vara konfliktfylld, vilket innebär att det blir extra viktigt att tala med och förstå varandra. Vilka traditioner och värden vill man bevara och varför? På

vilket sätt måste organisationen förändras? Brytpunkten kan också vara ett verklighetsförankrat dilemma, som till exempel frågan om samhällets ökande behov av demokratiska arenor i lokalsamhället kontra ett, av ekonomiska skäl, reducerat antal lokalkontor bland studieförbunden.

En inledande text utgör bakgrund till varje brytpunkt, därefter lyfts ett antal frågeställningar fram. Därefter är ansvaret ert att föra samtalet och arbetet vidare.

Del 2 (se rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär, del 1 och 2*) riktar sig till alla som vill fördjupa sig i de berättelser som ligger till grund för del 1. I denna del presenteras forskarnas och folkbildningsföreträdarnas berättelser i sin helhet, liksom några av de styrdokument som folkbildningen har att förhålla sig till. I del 2 finns också en intervjuguide som använts som stöd i samtalen med folkbildningens företrädare. Del 2 ger helt enkelt en fördjupad förståelse för de samtal som ligger till grund för frågeställningarna i del 1.

Bakgrund

Folkbildningens kännetecken

- fri från staten och frivillig för deltagarna
- *deltagarstyrd*, deltagarna ska ges ett stort inflytande över uppläggning och innehåll
- *en form för lärande utan läroplaner och betyg*
- *livsvärldsförankrad*, dvs. utgår från deltagarnas behov och erfarenheter
- ideologisk och/eller innehållsmässigt *profilerad*
- *mångsidig* i sitt verksamhets- och programutbud
- *flexibel*, dvs. den ska snabbt anpassa sig till nya utbildningsbehov och kontinuerligt utveckla nya former för lärande
- *riksomfattande*, dvs. den ska finnas i alla kommuner¹

När projektledaren och referensgruppen funde-
rande över interndemokrati inom folkbildningen
kom fem olika områden att tjäna som ledstjärnor
för arbetet.

1. Deltagarinflytande

Ett av folkbildningens kännetecken är deltagar-
inflytande. Faktum är att flera av folkbildningens

kännetecken (se ruta ovan) handlar om deltagar-
nas möjlighet att påverka och styra verksamheten
och de flesta inom folkbildningen talar också om
deltagarinflytande som någonting självklart. Men
vad betyder egentligen deltagarinflytande och i
vilka sammanhang är deltagarinflytande relevant?
Deltagarna ska exempelvis inte bara ha möjlighet
att påverka studierna utan också de demokratiska
strukturerna, men var går gränserna för deltagar-
inflytandet och det egna ansvaret, till exempel när
det gäller att stå upp för vissa värden och ideal?

Här följer några forskarperspektiv på hur folkbild-
ningen arbetar med deltagarinflytande.

Statens utvärdering av folkbildningen; *Folkbild-
ning i brytningstid* är kritisk:

Det tycks inte vara oproblematiskt att i cirk-
lar och folkhögskolekurser praktiskt tilläm-
pa folkbildningens egen pedagogiska grund-
hållning... Ett demokratiskt arbetssätt råder
inte genomgående i det inre arbetet i folk-
högskolegruppen eller studiecirkeln.²

Att mötas i studier ställer sig också frågande till
hur deltagarinflytandet inom folkbildningen fung-
erar i praktiken:

Lärarna valde en position som gav över-
blick och kontroll över deltagargruppen

1. Magnusson, 1998.

2. Folkbildning i brytningstid, s. 18 och 19.

[och när det gäller arbetsformerna så var det] lärarna som bestämde ämnesinnehållet. Kursdeltagarna ställdes inför väl planerade lektioner, med hög läraraktivitet... Någon möjlighet att själva ta ställning till ramar och innehåll hade de inte.³

Men det finns givetvis också motsatta röster⁴ som menar att den studerandes möte med folkbildningen ger just erfarenheter av inflytande och att deltagaren genom folkbildningen blir sedd som individ och spelar roll.

Positiv är också studien *Folkbildningens utmaningar*:

Analyserna visar tydligt att dessa individers deltagande inom folkbildningen har påverkat den personliga utvecklingen och integrationen i det svenska samhället. Upplevelser av både individualisering (att bli sedd, att uppleva att man betyder något, att uppleva att man kan lära sig något) och upplevelser av gemenskap (jag är en del av samhället, jag är en del av ett kollektiv, jag behövs för andra) är uppfattningar som bidragit till känslor av och kännedom om att vara en del av livet i det svenska samhället.⁵

2. Representativitet

På folkhögskolorna är könsfördelningen relativt jämn i lärarkåren men bland rektorerna är åtta av tio män. I styrelserna är två tredjedelar män. I studieförbunden är kvinnorna i majoritet bland både

3. Att mötas i studier – en studie av vuxenstuderande i folkhögskola och studieförbund.

4. Bland annat i Det här borde alla få pröva! av Sam Paldanius.

5. Folkbildningens utmaningar del 3: Livsberättelser om att vara deltagare med annan kulturell, etnisk eller religiös bakgrund på folkhögskola och studieförbund, s. 58.

studerande och anställda på avdelningsnivå. På förbundskanslierna är kvinnornas ställning svagare och på högsta chefsnivå är kvinnorna få. I styrelserna varierar sammansättningen men på ordförandedeposterna dominerar männen med två tredjedelar. Personer med annan etnisk bakgrund än svensk är svagt företrädda både i personalgrupper och i styrelser. Personer med funktionshinder är också underrepresenterade i folkbildningens ledande skikt.⁶

3. Folkbildningens många uppdrag och uppdragsgivare

Omvärldsförändringar som till exempel utbildningens och folkbildningens kommersialisering samt en ökande andel, för särskilda ändamål, riktade statliga bidrag påverkar verksamheterna inom folkbildningen. Folkhögskolornas och studieförbundens allt sämre ekonomi öppnar upp folkbildningen för fler uppdrag och uppdragsgivare. Det är viktigt att fundera över vad detta får för konsekvenser på sikt.

Vad uppdragsutbildning och annan verksamhet vid sidan av den bidragsberättigade folkbildningsverksamheten kan betyda för folkbildningen är ännu oklart... Det finns möjlighet till en positiv växelverkan, men det finns också risk för att folkbildningsverksamhet ställs åt sidan... Vi vill understryka vikten av att studieförbunden håller en tydlig linje mellan det man gör som mottagare av statsbidrag för folkbildning och det man gör som uppdragstagare åt andra, det må vara kommuner eller företag.⁷

6. Vem ”styr” i folkbildningen? sammanställd av Lena Grönberg.

7. Folkbildning i brytningstid, s.137.

4. Folkbildning och de demokratiska utmaningarna

Demokratiarbetet inom folkbildningen har tidigare dokumenterats bland annat i Folkbildningsrådets treåriga demokratiprojekt *Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna* (2001–2003). Av tids- och resursskäl kom det arbetet inte att behandlas inom ramen för denna studie. Folkbildningens demokratiska utmaningar, som formulerades inom detta projekt, visar sig dock fortfarande vara aktuella och återkommer i samtalen med forskare och folkbildningsföreträdare.

Följande fyra centrala frågeställningar lyfte studien fram:

1. Hur kan folkbildningen bidra till demokratins utveckling?

2. Hur kan folkbildningen genom verksamhetsformer och organisation stödja individer i deras önskan att utöva sina demokratiska rättigheter och skyldigheter?

3. Hur kan folkbildningen delta i demokratiarbetet genom att vara en arena för offentliga samtal?

4. Kan folkbildningen vara en förändrande och oppositionell kraft i samhället?

5. Okänt demokratiarbete inom folkbildningen

Säkert pågår också ett demokratiarbete i olika former i folkbildningens Sverige som endast i ringa utsträckning, eller inte alls, dokumenteras. Detta är inte något som följts upp i denna studie.

Vad är interndemokrati?

Begreppet interndemokrati kan delas upp i två delar: intern och demokrati.

Intern⁸ (sedan 1863; av lat. *internus* 'invärtes inre') är något som sker helt inom en enhet. Var möts då intern och extern? Man skulle kunna säga att intern avgränsas vid folkbildningsinstitutionernas väggar. För folkhögskolornas del handlar det om studerande, personal, styrelser och ägare. För studieförbunden handlar det om deltagare, cirkelledare, personal, styrelser och medlemsorganisationer. Det är värt att notera att när folkhögskolorna valde vem/vilka som skulle representera ledningen i samtalen om interndemokrati så kom ägarna till folkhögskolorna att lysa med sin frånvaro. Man kan också notera att studieförbunden, på både förbunds- och avdelningsnivå, genomgående talar om sina medlemsorganisationer som externa, trots att de kanske borde vara tvärtom?! Övriga intressenter och uppdragsgivare betraktas i denna studie som externa. De påverkar, men är inte en del av den interna demokratin.

Demokrati⁹ (grek. *dēmokratía* 'folkvälde', av *dēmo-* och efterleden *-kratía* '-välde', av *kratos* 'härska') har den språkliga betydelsen folkmakt eller folkstyre. Vad detta ska innebära råder det delade meningar om särskilt som demokratin, liksom de flesta andra samhällsföreteelser, befinner sig i ständig förändring.

8. Nationalencyklopedin.

9. ibid.

Ordet demokrati används för att beteckna många företeelser till exempel ekonomisk demokrati, politisk demokrati, nya företeelser som feministisk demokratiteori och ekologisk demokrati och företeelser som är relevanta för detta projekts undersökningsområde, nämligen beslutsdemokrati och organisationsdemokrati.

Demokratin delas upp i *den stora och den lilla demokratin*. Den stora demokratin innefattar den politiska demokratin som enligt Nationalencyklopedin betyder en styrelseform för staten som ska ombesörja samhällets gemensamma angelägenheter. Den politiska demokratin av västerländsk typ innehåller också en del konstitutionella arrangemang som individuella fri- och rättigheter, rätts-säkerhet, maktindelning, representativitet med mera. Den lilla demokratin är nära individen och tanken med den är att om beslutsdemokratin fungerar och genomsyrar hela samhället, så ska medborgarna lära sig om demokrati i en trängre krets som därefter kommer hela demokratin tillgodo.

I diskussionen om demokrati lyfter Nationalencyklopedin fram några olika dimensioner som spelar roll vid praktisk organisering:

- direkt och indirekt (representativ) demokrati
- massdemokrati (utbrett deltagande) och elitdemokrati (överlämnande)
- processdemokrati (procedurerna för maktutövning) och substansdemokrati (innehållet i besluten)
- gemenskapsdemokrati (gemensamt ansvar också för svaga) och individualismdemokrati (individens rätt att fullfölja sin självvalda livsplan)

Nationalencyklopedin beskriver också demokrati som livsform – ett liv i gemenskap med värden som jämlikhet, frihet, förståelse, solidaritet, tolerans, tillit och ömsesidig respekt.

Demokratidiskussioner i allmänhet handlar mestadels om procedurerna som leder fram till olika beslut, medan implementeringen av besluten sällan diskuteras. Beror det på att beslutsprocesserna fungerar så väl så att någon implementering av besluten inte är nödvändig, de är helt enkelt fattade i konsensus? Eller beror det på att processerna avstannar vid själva besluten? Hur hanterar egentligen folkbildningens organisationer en situation när majoritetsbeslut inte accepteras och följs av alla?

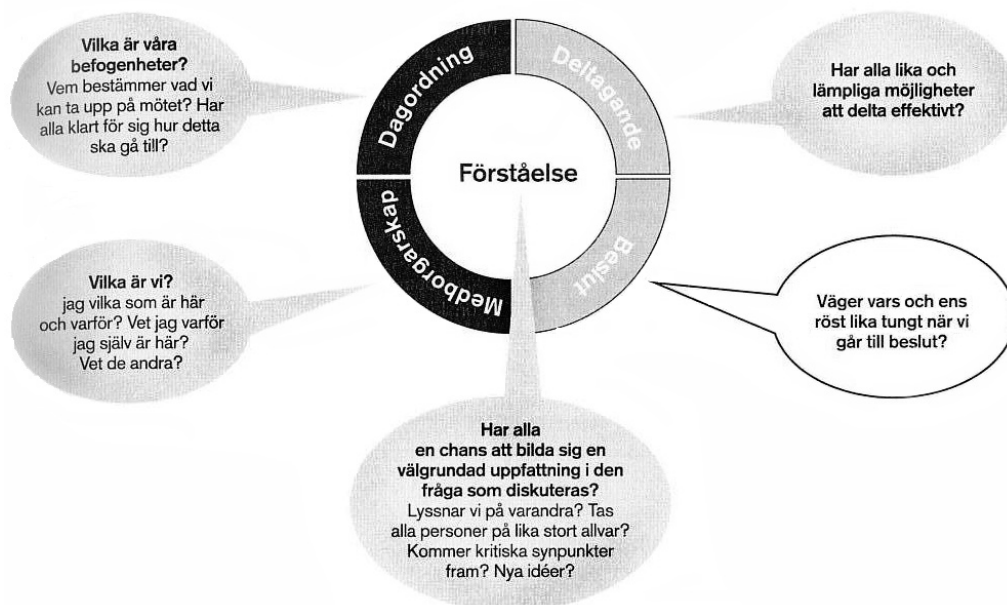
Interdemokrati som begrepp i folkbildningen

Begreppet demokrati är en hel vetenskap som inte kan användas hur som helst, ändå använder folk-

bildningen det gärna och fyller det med eget innehåll. Det påstår i alla fall forskaren Lena Lindgren senare i denna skrift.

Inom folkbildningen uppstår det lätt en begrepps-förvirring när det gäller inflytande och demokrati. Det är faktiskt olika saker! Studerandeflytande kan innebära att studerandegruppen äger inflytande över vissa områden, men det innebär inte per automatik att det råder en utvecklad studerandemokrati eller vice versa.

Inom folkbildningen talar man ofta om interdemokrati i ett större sammanhang, nämligen det som handlar om kvalitet inom folkbildningen. Att folkbildningen ska arbeta med demokrati är givet, men hur det ska gå till är upp till folkbildningen. Interdemokratisk medvetenhet, med medvetna och tydliga strukturer för inflytande, kan komma att bli några av de viktigaste kvalitetsindikatorerna för folkbildningen i framtiden.

Modellen är hämtad ur: *Frihet, jämlikhet, medborgarskap. Handbok i demokratins teori och praktik 2002 (sid 113).*

Folkbildningens demokratiuppdrag

Demokratiuppdraget är ett av syftena med statsbidraget till folkbildningen, vilket innebär att folkbildningens företrädare måste förhålla sig både teoretiskt och praktiskt till fenomenet, begreppet och samtalet om demokrati. Hur hanterar folkbildningen det samtalet?

Det måste kunna beskrivas det som ska ändras och/eller bevaras inom organisationen, inte minst för att man ska kunna formulera kvalitetskriterier. Det finns ett ordrikt och mycket retoriskt samtal om demokrati inom folkbildningen, men hur lever man upp till sina ideal i praktiken?

Av folkbildningspropositionen *Lära, växa, förändra*.¹⁰ framgår att:

Det finns skäl för folkbildningens företrädare att pröva i vilken grad verkligheten svarar mot den bild av folkbildningen unika karaktär som ges i målbeskrivningar och andra dokument. Inom såväl studieförbund som folkhögskolor behöver man också utveckla metoder för att stärka ledarnas förmåga och möjlighet att tillämpa demokratiska arbetsformer och tillvarata deltagarnas relevanta erfarenheter. Det är viktigt för trovärdighe-

ten att verkligheten motsvarar den bild man strävar efter att visa bidragsgivare och allmänhet.

I Folkbildningsförordningen anges att:

2 § Statens stöd till folkbildningen skall ha till syfte att:

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
2. bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, och
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Verksamheter inom följande områden utgör i särskilt hög grad motiv för statens stöd:

1. den gemensamma värdegrunden; alla människors lika värde och jämställdhet mellan könen,
2. det mångkulturella samhällets utmaningar,
3. den demografiska utmaningen,
4. det livslånga lärandet,
5. kulturen,
6. tillgängligheten och möjligheterna för personer med funktionshinder, och
7. folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa.

10. Läs hela sammanfattningen av *Lära, växa, förändra* Prop.2005/6:192 i rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär del 1 och 2*.

Statens syften och prioriterade områden är givna, frågan är bara **hur** folkbildningen tar sig an dem? Utgör de någon grund för formulerandet av interndemokratiska kvalitetskriterier? Bör de göra det?

Tre brytpunkter

Efter att samtal har förts med forskare och företrädare för folkbildningen samt inom referensgrup-

pen, så har tre **brytpunkter** för demokratisamtalet utkristalliserats. Dessa kommer i följande avsnitt att diskuteras närmre. Brytpunkterna är:

- Kopplingen mellan den lilla och den stora demokratin?
- Former och förutsättningar för interndemokratin?
- Ideologi eller inte?

Kopplingen mellan den lilla och stora demokratin

Den lilla demokratin spiller över på den stora demokratin. Det en människa lär sig om demokrati i en trängre krets kommer så småningom hela samhället tillgodo. Och folkbildningen bidrar till detta, eller hur är det egentligen?

Forskarröster

Folkbildningen ska arbeta i ett konfliktfyllt konsensus

Berit Larsson¹¹, menar att folkbildningen är en samhällspolitisk arena och inte endast ett pedagogiskt fält. Hon menar också att folkbildningen måste medverka till skapandet av den politiska människan och hon har idéer om hur det ska gå till. Därför vill Berit Larsson att folkbildningen ska arbeta i ett ”konfliktfyllt konsensus”, med ”utmanande skillnader” för att öka medvetenheten om hur folkbildningens aktörer hanterar olikheter, för att inte stöta bort människor eller inkorporera dem i ett konfliktlöst vi.

Att arbeta i ett konfliktfyllt konsensus innebär att man måste bli överens om vissa grundläggande principer som sedan tolkas. Det kan till exempel handla om principen att alla ska kunna yttra sig, där det kan uppstå konflikter kring vad det betyder och hur det går till. Ett konfliktfyllt konsensus kan

och ska uppstå där diskussioner äger rum. En central dimension i en demokratisk process är att stå ut med att inte få rätt. Individualiseringen och intimeringen som pågår i samhällsutvecklingen ger intrycket av att det inte finns några konflikter, men enligt Berit Larsson så finns och levs de och folkbildningen borde i högre grad ge röst åt dem. De mötesplatser som folkbildningen erbjuder ska vara både ”sociala platser” och ”politiska rum”, som ger utrymme att för människor att utvecklas.

Synen på det demokratiska uppdraget har förändrats

Caroline Runesdotter¹², menar att kopplingen mellan den interna/lilla demokratin och den externa/stora demokratin ser annorlunda ut nu jämfört med tidigare. Hon tycker att det verkar som om det skett en förskjutning av innebörden i begreppen ”demokratiskt uppdrag” och ”allmän medborgerlig bildning”. Tidigare handlade demokrati inom folkbildningen främst om att utbilda folk så att de skulle kunna ta och axla uppdrag i olika politiska församlingar. Idag handlar demokrati inom folkbildningen snarare om att de studerande ska ha möjlighet att utöva inflytande på sin utbildning/folkhögskola.

11. Läs hela intervjun med Berit Larsson i rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär, del 1 och 2*.

12. Läs hela intervjun med Caroline Runesdotter i rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär, del 1 och 2*.

Det finns för många vackra ord inom folkbildningen

Lena Lindgren¹³, menar att folkbildningen omger sig med många vackra ord, ("för många vackra ord"), men att beskrivningarna har mycket lite med verkligheten att göra. Demokrati är ett av de ord som folkbildningen använder flitigt och lättvindigt, ofta utan att tänka sig för. Det finns en stor vetenskaplig diskussion kring begreppet demokrati. Begreppet låter sig inte fångas så lätt men det är inte heller så konturlöst att det kan stå för vad som helst. Berit Larssons resonemang (se ovan) om folkbildningens ansvar när det gäller att utveckla den politiska människan och vikten av att folkbildningen ska erbjuda inte bara sociala platser utan också politiska rum kommenterar Lena Lindgren med: "Vem känner igen sig?" "Den politiska människan och samtal är väl bra, men det räcker med att bry sig utanför sig själv". Många ungdomar som Lena Lindgren stöter på i sin forskning behöver just det; lära sig att bry sig utanför sig själv. Kan de vara en målgrupp för folkbildningen, undrar hon? Lena Lindgren är visserligen skeptisk till hur folkbildningens demokratiarbete fungerar i praktiken, men hon säger ändå att det finns något inom folkbildningen som är speciellt, till exempel bemötandet och förhållningssättet som gör att människor helt enkelt känner sig välkomna. Det finns kopplingar till den lilla demokratin, men till den stora?

Röster från folkbildningen

På en av folkhögskolorna säger en företrädare för ledningen att beslut fattade på personalmötena ibland är svåra att få genomförda. Antingen så händer ingenting eller så motarbetas besluten av personalen, som med sina handlingar visar att de inte stödjer dem. På en annan folkhögskola beskriver en personalrepresentant hur de hanterat en konflikt inom skolans demokratiska system (med förhand-

lingar på olika nivåer) och på detta sätt nått fram till en lösning, ett beslut. Ändå lever konflikten kvar, både i verksamheten och i personalgruppen. En folkhögskolestuderande beskriver en händelse där en arbetsgrupp fick igenom att lärarna skulle informera om förhistorien till 8 marsfirandet, innan firandet på skolan skulle äga rum, men det skedde aldrig.

Studieförbundens avdelningsföreträdare säger mycket lite om cirklar, cirkelledare och demokrati. Är medvetenheten om dessa områden så närvarande och så självklar att de aspekterna av verksamheten därför inte omnämns. Eller är det tvärtom omedvetenheten i det dagliga arbetet som gör att frågan lyser med sin frånvaro?

På studieförbundens förbunds nivå är däremot medvetenheten om cirkelledarnas och cirkelarnas roll för det demokratiska arbetet mycket stor. Det sägs till exempel att cirklarna är de demokratiska arenor som fungerar allra bäst i dagens samhälle. Demokratin är på riktigt i cirkeln och det är den erfarenheten cirkeldeltagaren tar med sig ut i samhället. Det ställer stora krav på duktiga cirkelledare som kan hantera och stimulera den demokratiska processen. Det är cirkelledarna som avgör kvaliteten på verksamheten och det är viktigt att de ser själva mötet med cirkeldeltagarna som avgörande.

Tolkning av demokratibegreppet

I samtalen med folkbildningens företrädare om den stora och den lilla demokratin framkommer några generella uppfattningar om vad uppdraget *att stärka och utveckla demokratin* innebär. Studieförbunden tycks i första hand utgå från det konkreta cirkelarbetet, men också ifrån samarbetet med medlemsorganisationerna. Folkhögskolorna å sin sida tycks utgå ifrån studerandeinflytandet på skolorna i största allmänhet. Hur tänker man då? Varifrån får man inspiration till sin tolkning av demokratibegreppet?

13. Läs hela intervjun med Lena Lindgren i rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär, del 1 och 2*.

Är folkbildningens företrädare inspirerade av Demokratiutredningen och talet om demokrati med deliberativa inslag?

Demokratiutredningen menar att medborgardygerna bildar basen för en nödvändig, återkommande erövring av demokratin och en möjlig så kallad deliberativ demokrati. Då kan olika intressen mötas. Då kan gemensamma överenskommelser och prioriteringar komma till stånd och ständigt omprövas genom samtal och argumentation. I den *deliberativa demokratiteorin* betonas argumentationens och samtalets fundamentala betydelse för demokratin. Endast sådan maktutövning kan skapa förtroende som samspekar med övertygelser som uppstår i fria samtal medborgare emellan. Demokratin ger ett ramverk för fri diskussion mellan jämlikar. Politik kopplas till diskussion. Demokratin är därför i behov av offentliga arenor där opinioner kan bildas, debatteras och ifrågasättas. I dessa diskussioner underordnas mina egna intressen det gemensamma bästa.

Deliberativa demokratiteoretiker kritiserar en elitistisk demokratiteori som fokuserar rösträtt och beslutsrätt och tolkar demokratin som ett sätt att effektivt fatta majoritetsbeslut. Vi delar den kritiken och hävdar att mellanvalstidens många samtal och diskussioner och försök att lösa gemensamma problem är det demokratiskt verkligt centrala. Att bara rösta räcker inte. Detta innebär att varje medborgare måste ges större möjligheter till deltagande, inflytande och delaktighet. Men för att delta måste medborgarna uppfatta det som meningsfullt att engagera sig.¹⁴

Är folkbildningens företrädare inspirerade av Nationalencyklopedins tolkning av begreppet demokrati?

14. Saxat ur: En uthållig demokrati En politik för folkstyret på 2000-talet, SOU 2000:1.

Man talar också om demokrati som livsform – ett liv i gemenskap med värden som jämlikhet, frihet, förståelse, solidaritet, tolerans, tillit och ömsesidig respekt. [...] Om en beslutsdemokrati fungerar och genomsyrar hela samhället är tanken att medborgarna lär sig demokrati i en trängre krets och därefter kommer det hela demokratin tillgodo.¹⁵

Är folkbildningens företrädare inspirerade av studien *Studiecirkeldeltagare 2004*?

I studien *Studiecirkeldeltagare 2004*¹⁶ dras bland annat följande slutsatser: Cirklarna är en unik mötesplats för samhällets medborgare som kan sammanfattas med treenigheten: kunskapsinhämtning, välmående och social gemenskap. Sammanfattningsvis konstaterar studien att deltagarna upplevt att de varit med i processer som stärkt dem som individer och/eller gett effekt på dem som medborgare.

Kommentarer

I den statliga utvärderingen av folkbildningen *Folkbildning i brytningstid* hittar man följande två citat:

De hypotetiska förhoppningarna om folkbildningens demokratiskt fostrande roll kan inte beläggas utifrån de beslutsformer som grupperna använde. [...] Ett demokratiskt arbetssätt råder inte genomgående i det inre arbetet i folkhögskolegruppen eller studiegruppen. Ändå menar vi att folkbildningen präglas av en demokratisk grundhållning som slår igenom i synen på individen och dess värde.

15. Nationalencyklopedin.

16. Läs hela sammanfattningen av Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2005 Studiecirkeldeltagare 2004 i rapporten *Interndemokrati eller att leva som man lär, del 1 och 2*.

Det förefaller rimligt att påstå att deltagarna inte sökte sig till skolformen [folkhögskolan] för att få ett större demokratiskt medvetande. Däremot sökte sig flera dit för att bli bekräftade som medlemmar i en demokrati.¹⁷

Samtidigt säger alla inom folkbildningen att de arbetar med det demokratiska uppdraget, eller hur? Det är viktigt att den bild man ger av folkbildningen och den levda verkligheten är någorlunda lika.

17. Folkbildning i brytningstid, s. 236.

Frågeställningar på avsnittet om den stora och den lilla demokratin

- Hur ser kopplingen mellan den stora och den lilla demokratin ut inom folkbildningen? ”Det spiller över”, men **hur**?
- Är den deliberativa demokratin, som fokuserar samtal och diskussion, folkbildningens demokratiteori? Om ja, på vilket sätt tillämpas teorin?
- Hur får man deltagare att se att den träning i demokrati man får på kursen/cirkeln genom att utöva inflytande också har koppling till den stora demokratin?
- Deltagarinflytande, är det enbart positivt? Vilket ansvar har läraren/ledaren för att motverka antidemokratiska värderingar och att stå upp för egna värden och ideal? Vem har ansvar för att lärarnas/ledarnas kompetens räcker till, när deltagarna utövar inflytande?
- Bevara traditioner och personella tjänster och/eller förändra och fortbilda? Hur ser balansen ut?
- Ungdomar och/eller personer med utländsk härkomst vill kanske utöva inflytande på andra sätt än genom de befintliga formerna. Hur hanterar man det?
- Deltagarna i framför allt studiecirkel är mer välutbildade än befolkningen i genomsnitt. Det är alltså de redan resursstarka som tar för sig. Är det ett problem?
- De mötesplatser och arenor för demokratiska samtal som folkbildningen erbjuder, är de sociala platser och/eller politiska rum?
- Deltagare inom folkbildningen är ofta mycket nöjda. Vad är det som gör en deltagare nöjd? Räcker det att deltagarna är nöjda?
- Vilka signaler ger det:
 - om en konflikt hanteras inom den befintliga demokratiska strukturen och en lösning förhandlas fram, men problemet ändå lever kvar inom verksamheten?
 - om ett beslut fattas inom den befintliga demokratiska strukturen och ingenting händer?
 - om man talar om interndemokrati i ett externt sammanhang, utan att nämna deltagarna? Spelar det någon roll hur man talar om interndemokrati internt/externt?

Former och förutsättningar för interndemokrati

Folkbildningens organisationer har utvecklat former för att arbeta med interndemokrati, men räcker det för att säga att interndemokratin fungerar? Forskarna är kritiska, medan till exempel studie-cirkeldeltagarna är nöjda med sina möjligheter att påverka. Räcker det att deltagarna är nöjda?

Forskarröster

Pröva nya mötesformer!

Berit Larsson, har tidigare varit kritisk till den så kallade storstugetanken, som innebär en norm om att folkbildningen ska ha en heterosexuell, kärnfamiljsbaserad, social gemenskap som är intim och mysig och fri från konflikter. Idag är hon mer intresserad av denna plats mellan det privata och det offentliga och hon vill studera vidare vad den kan ha för funktion för både samhälle och individ. Folkbildningen har en viktig roll i att ifrågasätta normer. Man måste hela tiden pröva nya mötesformer för att öka möjligheten för alla att komma till tals. Det är svårt, individualiseringen har slagit igenom och det finns inga stormöten eller elevkårer kvar. Mötena är ersatta med kursråd och klassråd där representativitet råder, och därmed erbjuds de studerande inte längre möjligheten att identifiera sig kollektivt. Istället erbjuds någon slags ”nödvändig” identifikationsgrupp, nämligen klassen.

Inflytandet har minskat

Caroline Runesdotter, menar att folkhögskolorna har former för att hantera medbestämmandefrå-

gor som till exempel kursråd och klassråd, men hur stort inflytande har dessa forum egentligen, frågar hon sig? Särskilt med tanke på att allt mer verksamhet blir uppdragsverksamhet, projekt eller liknande. Hur mycket styr andras intressen? Caroline Runesdotter menar också att allt fler studerande är inriktade på att få behörighet för att komma vidare och då är de mest fokuserade på att bli klara med sina studier och få ett gott omdöme. De studerandes engagemang för att få inflytande har alltså minskat, men folkhögskolan kan ändå ge de studerande resurser att öka inflytandet över sitt eget liv och sina egna livsvillkor. Men inflytande och aktiviteter sträcker sig sällan utanför skolorna, möjligen med undantag för de nya rörelseskolorna där rörelserna är vitala och har demokratiska ambitioner utanför skolan.

Skillnad på teori och praktik

Lena Lindgren, menar att folkbildningen måste fundera över vissa självklara ställningstaganden som gäller studerandeflytande och studerandemokrati. Varför är det så viktigt? Varför tycker folkbildningen det är önskvärt? Och om man nu önskar det, varför fungerar det inte i praktiken? Lena Lindgren vet dock att det finns en stark vilja att diskutera självbilden inom folkbildningen. Efter publiceringen av *Kan en filthatt stärka demokratin?* säger Lena Lindgren att hon under en period kände sig som en filmstjärna. Hon blev inbjuden till olika folkbildningsinstitutioner för att prata just folkbildning och demokrati och ett studieförbund arrangerade till och med en turné på temat. Deltagarna är nöjda, det är inte det som är fel, säger hon.

Röster från folkbildningen

Folkbildningens företrädare ger en mycket varierad bild av inflytandefrågorna.

Ledningen på folkhögskolorna talar mycket om arbetsorganisationen för interndemokrati, modeller för inflytande i form av mötesstrukturer och liknande. Huvudmännen nämns endast i ett fall. När det gäller personalen så skiljer de noggrant på sitt eget inflytande och de studerandes inflytande, när de talar om formerna för interndemokrati.

Bland folkhögskolestuderande hörs röster som att vi ”har inte kunnat påverka kurserna så mycket” och ”här är studerandeflytandet totalt, vi har ett möte där beslut fattas och sedan följer man beslutet”. ”Vet inte om jag vill ha mer inflytande, det är svårt att balansera frihet och ansvar.” Möjligen kan en tendens skönjas i att de studerande vill ha information om och inflytande över generella skolfrågor men inte direkt över kurserna.

När det gäller studieförbunden så pratar avdelningspersonalen mycket om arbetsorganisationen och alla pågående organisationsförändringar som innebär en centralisering inom förbunden. Kontakterna uppåt i organisationen fungerar dock bra, menar avdelningspersonalen. Med cirkelledarna ser kontakterna däremot mycket olika ut, ofta saknar de till exempel tillgång till intranäten. Deltagarna nämns överhuvudtaget inte. Är de så självklara, eller så långt borta?

Förbundspersonalen säger bland annat att interndemokrati handlar om att alla får vara med, det handlar om beslutsstruktur och representativitet. Det handlar om att vara tydlig med *när* det ges möjlighet och *att* det ges möjlighet till delaktighet och inflytande. Man måste också vara tydlig med att när beslutsprocessen är över så måste man gå vidare och ”gilla läget”.

Mycket lite sägs om cirkelledarnas inflytandemöjligheter, inget om cirkeldeltagarnas. Det verkar som att förbundspersonalen tycker att det är av-

delningens ansvar. I sammanhanget nämns också studieförbundens kommunikationsstrategier, men de handlar mer om hur man får ut/ner information i organisationen snarare än hur man åstadkommer en dubbelriktad kommunikation. Förbundspersonalen menar genomgående att de har ”bra kontakt” med förbundsstyrelsen.

Cirkeldeltagarna kommer till tals i studien *Studiecirkeldeltagare 2004*¹⁸. I rapporten står det att studieförbunden balanserar på toppen av en triangel med bashörnen: a) deltagarnas behov, förutsättningar och intressen, b) medlemsorganisationernas ambitioner och c) samhällets motiv för bidragsgivning. I valet mellan de tre hörnen väger deltagarnas tyngst. Deltagarna är de verkliga uppdragsgivarna som frivilligt väljer att delta. Enligt studien når studieförbunden demokratimålet genom att man erbjuder arenor där olika samhällsintressen kan komma till uttryck och människor mötas. Det finns ett utvecklat deltagarinflytande inom cirkelverksamheten i meningen att man har bidragit till arbetet (97 procent), kunnat påverka (87 procent), samarbetat bra i gruppen (98 procent), ledaren tog hänsyn till mina förutsättningar (92 procent) och cirkelledaren var lyhörd för åsikter och önskemål, hade förmågan att göra sina kunskaper tillgängliga för deltagarna samt hade förmågan att organisera arbetet bra. Är detta, frågar man sig i studien, bilden av ett demokratiskt ledarskap? Författarna till studien frågar sig om deltagarna formar verksamheten eller om verksamheten formas efter deltagarna?

Andra röster

I *Cirkelledarskapet* skriver Eva Andersson att arbetsformerna inom studieförbunden bestäms av ämnets karaktär och deltagarnas förväntningar, så att ”de blir nöjda”. Är det så?

18. Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2005 Studiecirkeldeltagare 2004.

I *Folkbildning i brytningstid* framgår det att folkbildningen har svårt att tillämpa sina egna pedagogiska metoder. Studieförbunden bör exempelvis mer än hittills ta ansvar för arbetsformerna i de enskilda studiecirkelarna. Utredarna menar också att ett demokratiskt arbetssätt inte genomgående råder i det inre arbetet i folkhögskolegruppen eller i studiegruppen.

Det leder in på frågan om representativitet. Personer med utländsk härkomst och personer med funktionshinder är sällsynta i de demokratiska strukturer som styr inom folkbildningen. Dessutom präglas folkbildningen, enligt utredningen, av manligt hierarkiska mönster.¹⁹

Folkbildningen måste bli bättre på jämställda förhållanden (bättre representativitet) i folkbildningens ledande positioner, speciellt när det gäller invandrare och funktionshindrade. Både studieförbund och folkhögskolor bör på ett mer medvetet sätt forma verksamheten för de särskilt viktiga målgrupperna så att deltagarnas behov, förväntningar,

19. *Folkbildning i brytningstid*, s.20–21.

kulturella bakgrund, tidigare kunskaper och erfarenheter görs synliga.²⁰

Det finns ett representativt underskott av kvinnor i ledande positioner inom folkbildningen, både bland anställda och förtroendevalda. Den jämna fördelningen mellan könen inom lärarkåren och de många kvinnorna i de förtroendevaldas led skapar förutsättningar att arbeta för en ökad jämställdhet framgent.²¹

Vidare konstateras att folkhögskolan som kulturell mötesplats når långt, men också i dessa sammanhang finns det brister i tillvaratagandet av de erfarenheter och möjligheter som det mångkulturella erbjuder.²² Man menar att det finns ett etnocentriskt tänkande som sker i demokratins och integrationens namn.²³

20. *Folkbildning i brytningstid*, s.22.

21. *Folkbildning i brytningstid*, s. 320.

22. Anders Andersson, 1999, i *Folkbildning i brytningstid*, s.256.

23. Lisbeth Eriksson, 2002, i *Folkbildning i brytningstid*, s. 263.

Frågeställningar på avsnittet om former och förutsättningar för interndemokrati

- Vad och vilka omfattas av interndemokrati i din organisation? Interndemokrati av, för och med vem? Kommunikations- och informationsstrukturer i en demokratisk organisation av, för och med vem?
- Vad betyder studieförbundens omorganisering med ett minskat antal nivåer lokalkontor för demokratin? Organisatoriskt är det lättare att kraftsamla, men bristen på lokal närvaro ska hanteras, liksom konsekvenserna av ett minskat antal förtroendevalda.
- Har du/din organisation övergått från ett kollektivt till ett individuellt perspektiv? Om ja, hur har det i så fall påverkat verksamheten/undervisningen?
- Vissa forskare, till exempel Lena Lindgren, är kritiska till folkbildningens former för demokrati, medan de är positiva till hur folkbildningen bemöter människor. Är demokrati bara former och beslutsprocesser, eller handlar det också om hur vi ser på och bemöter varandra?
- Berit Larsson är kritisk till normen om en kärnfamiljsbaserad, social gemenskap som är intim och mysig. Hur gestaltar sig dessa värden inom folkbildningen?
- Hur används deltagarnas erfarenheter i kunskapsprocessen?
- Finns det några konflikter mellan uppdragen att ”stärka demokratin” och ”fritt och frivilligt”?
- Hur ser den formella interndemokratin ut? Skiljer den sig från den reella?
- Hur ser makten ut:
 - mellan anställda och förtroendevalda?
 - mellan studerande/deltagare och lärare/cirkelledare?
 - om man ser till representativiteten?
 - om man ser till kursers och cirkelars inflytande på den totala verksamheten?
- Vad betyder demokratiskt ledarskap i din organisation?
- En central dimension i en demokratisk process är att stå ut med att inte få rätt. När är det dags att ”gilla läget”? Är demokrati att få som man vill? Nej, men hur lär vi ut besvikelse?
- Är folkbildningens företrädare nöjda om deltagarna är nöjda? Finns det någon konflikt mellan nöjda deltagare och uppdraget att ”stärka demokratin”?

Ideologi eller inte?

Att folkbildningen bör ha en stark värdegrund det instämmer nog de allra flesta i. Men i takt med att samhället förändras måste också folkbildningen förändras. Vad betyder förändring och anpassning för folkbildningsorganisationerna?

Forskarröster

Den politiska människan

Berit Larsson, menar att folkbildningen måste stimulera och medverka till skapandet av den politiska människan. I en kvinnlig offentlighet, som till exempel den på Kvinnofolk högskolan, blir frågorna om kön och sexualitet extra synliga. Men hur görs en kvinna här? Vem blir den andra? Vad utgör kvinnonormativitet och avvikelse i denna kvinnliga offentlighet? Berit Larssons erfarenhet från sitt arbete med kvinnogrupper är att åsiktsskillnader omvandlas från att vara politiska frågor till att bli moraliska frågor. Istället för att diskutera åsiktsskillnaderna så övergår man till att utse vänner och fiender. Detta sker också på någon slags klassmässigt grund. Den politiska människan, det är alltså henne det handlar om. Hur skapas hon? Och hur formas diskussionerna, samtalen? Ett samtal har ofta spelregler som anses vara tagna för givna. Om någon eller några har avvikande uppfattningar och/eller kritiserar spelreglerna så uppstår en provokation som gör gamla kunskaper och erfarenheter synliga. Hur hanterar man det?

Från kollektivt till individuellt perspektiv

Caroline Runesdotter, säger att folkhögskolan har gått från att uppmuntra kollektivt agerande till att ge stöd till individuella projekt. Det som gjordes förr, var mestadels för och av kollektivet till exempel att stödja en grups strävan att få representation i olika politiska församlingar. Det är något helt annat än att som idag till exempel stötta en "utsatt" individ att ta sig in på högskolan. När Paulston skrev om folkhögskolorna så sent som på 1980-talet såg han fortfarande på folkhögskolorna som kollektiva företeelser. Det unika och kollektivt fostrande han uppmärksammade då var interaktivitet.

Uppdrag inte enbart negativt

Lena Lindgren, säger att utbildnings-Sverige har förändrats de senaste årtiondena. Privata företag och andra aktörer har tagit över mycket av det som tidigare var statlig verksamhet. I den tidsandan passar folkbildningen in, men vill man ta det ansvaret? Traditionen väger tungt inom folkbildningen. Lena Lindgren jämför med forskningsvärlden, som också vilar på tunga traditioner. Uppdragsforskning anses exempelvis inte som särskilt "fint", men det är nyttigt och bra i en mängd avseenden. Det ger pengar, kontakter och erfarenheter, säger hon. Komvux och gymnasieskolan har också förändrats. Folkbildningen är inte särskilt unik längre. Om folkbildningen inte följer med i samhällsutvecklingen så kommer den sannolikt att dö sovdöden. Det får inte bli så att "vi gjorde allting rätt, men ingen kom". Det här är en ideologisk diskussion som måste föras.

Folkbildningsröster

En av folkhögskolerektorerna tar upp vikten av att ha en ”stark värdegrund”, i samtalet om ideologi. I två av berättelserna från folkhögskolans personalgrupper nämns också ideologin. I den ena berättelsen betonas vikten av att man har en ”solid värdegrund” och i den andra är det snarare missnöjet över det obefintliga ideologiska samtalet som betonas. Folkhögskolestuderande diskuterar inte alls frågan om ideologi.

Studieförbundens avdelningsföreträdare talar om de ideologiska frågorna i relation till cirkeldeltagarna och förbundet. Förbundens satsningar på profilfrågor är bra menar de, men genererar inte så mycket verksamhet. Detta leder till en konflikt på lokalplanet eftersom man samtidigt förväntas ha en stor och ökande verksamhetsvolym.

I samtalen med studieförbundens förbundsrepresentanter talas det mer om ideologi än i någon annan gruppering. Något studieförbund har till och med formulerat en ideologisk plattform och alla talar om satsningar på kompetensutveckling, med ideologiska inslag, för personalgrupper och cirkelledare. Arbetet i och för medlemsorganisationerna lyfts också fram som en del av det ideologiska arbetet.

I *Studiecirkeldeltagare 2004* går det att läsa:

Det verkar finnas en klyfta mellan deltagarnas och förbundens syn på och värdering av den ideologiska delen av studieförbundstraditionen.

Med det menas att studiecirkeldeltagarna är mer intresserade av cirkelinnehållet, social samvaro och bra ledare än studieförbundets ideologiska profil. Å andra sidan betonar *Studiecirkeldeltagare 2004* studieförbundets starka anknytning till folk-rörelserna.

Andra röster

Statens motiv för stödet till folkbildningen är delvis ideologiskt. Det handlar exempelvis om alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen, det mångkulturella samhället, global rättvisa och så vidare.

Staten betonar också vikten av folkbildningens ideologi i propositionen *Lära, växa, förändra*:

När folkbildningen engagerar sig i uppdragsverksamhet är det viktigt att folkbildningens idé och dess metodiska kännetecken samt, när det är möjligt, huvudmannens ideologiska profil präglar verksamheten.

Frågeställningar på avsnittet "Ideologi eller inte?"

- Det finns forskare som menar att folkbildningen inte har någon särart. Vilken ideologisk grund kan vi då åberopa?
- Vad kan ideologisk profil vara inom folkbildningen generellt, på er institution och i er verksamhet?
- Folkbildningen har ett demokratiskt uppdrag, offentliga anslag och frihet att forma verksamheten. Det måste ses som unikt i västvärlden. Hur förvaltar folkbildningen det förtroendet på lokal nivå, till exempel genom mångfald och variation i verksamheten?
- Är det ett problem med att folkbildningen både har ett ideologiskt och ett demokratiskt uppdrag? Vilka eventuella demokratiska problem finns det med att profilera sig ideologiskt?
- Vilka kvalitetskriterier avseende ideologi finns på er institution och i er verksamhet?
- Kan en folkbildningsorganisation ha vilken verksamhet som helst?
- Vilka lösningar finns det på det faktum att folkbildningen har både ideologiska och volymbaserade krav?
- Varför upplevs det som att det finns en konflikt mellan "ideologisk profilering" och "fritt och frivilligt"?
- Finns det några krav på lärarnas/ledarnas och/eller deltagarnas värderingar, i relation till organisationens ideologi? Var går gränsen?
- Caroline Runesdotter säger att folkhögskolans studerande är mer nytto-fokuserade idag, de vill genomföra sina studier och komma vidare. Är en ideologisk diskussion relevant i detta sammanhang?
- Fostrar folkbildningen deltagarna? Om ja, är det en kollektiv eller en individuell fostran? Spelar det någon roll vilket det är?
- Hur kan man utmana sådant som antas vara "taget för givet"?
- Lena Lindgren säger att "det får inte bli så att vi gjorde allting rätt, men ingen kom", men vi får inte heller göra allting fel så att alla kommer... Kan frågan om följsamhet med samhällsutvecklingen och demokratiskt uppdrag förenas och i så fall hur?

Av Folkbildningsrådet publicerade rapporter

(se även förteckning över övrigt publicerat material på: www.folkbildning.se > Dokument)

- Folkbildningsrådets sammanfattande utvärderingsrapport (1997)
- Folkbildningsforskning – en kunskapsöversikt (1998)
- Lärande i studiecirkel – en studie av en pedagogisk miljö (1998)
- Folkhögskolan som en kulturell mötesplats (1998)
- Folkbildning i ett mångfaldigt samhälle (1999)
- Funktionshindrade och folkhögskolan (2000)
- Kunskapslyftet på folkhögskola (2000)
- Cirkelledarskapet (2001)
- Röster om folkbildning och demokrati (2001)
- Medborgarbildning i lokalsamhället (2002)
- IT-stött lärande i folkbildningen (2002)
- Nya folkhögskolor (2003)
- De studerandes rättsliga ställning på folkhögskola (2003)
- FBRs slutrapport om folkhögskolornas särskilda utbildningsinsatser för arbetslösa (2003)
- Folkbildningens insatser för hållbar utveckling (2003)
- Folkbildningens insatser för unga arbetslösa (2003)
- IT-handbok för folkbildningen (2003)
- Rapport – verksamhet med långtidssjukskrivna (2003)
- Slutredovisning – Folkbildning om EMU (2003)
- Folkbildningens IT-mönster (2004)
- Folkbildningens Framsyn (2004)
- SAGA-verksamheten 2003 (2004)
- Kommunernas och landstingens bidrag till studieförbund och folkhögskola (2005)
- Folkhögskolans anpassningskurser (2005)
- Att utveckla kvalitet (2005)
- Folkbildningens insatser för hållbar utveckling (2005)
- Folkhögskolestudier inom aktivitetsgarantin (2006)
- Deltagarröster om folkbildning på distans – motiv, betydelser och datoranvändning (2006)
- Deltagarröster om folkbildning på distans, del 2 och 3 (2006)
- Nätets utveckling och folkbildningens möjligheter (2007)
- Samverkan mellan folkhögskola och arbetsförmedling (2007)
- Utvärdering av Ungdomsplatser-AMS (2007)
- Interdemokrati, eller att leva som man lär (2007)

Folkbildningsrådet

Box 730, 101 34 Stockholm

Tel: 08-412 48 00, fax: 08-21 88 26

fbr@folkbildning.se

www.folkbildning.se